28. Klaga aldrig!

21 september 1980 – 18 april 1981

Tsesisdomen nästa dag blev ett befarat "jaså". Tingsrätten kom fram till att båda parter hade skuld till olyckan. Med tanke på den tragiska händelsen hade jag svårt att koncentrera mig på domen när medierna ringde till jobbet och ville ha min kommentar.

Staten fick det mesta av oljeskadorna betalda. Rederiet fick hälften av skadorna på fartyget betalda medan bärgningskostnaderna delades.

Sjöfartsverket ansvar låg i sjömätningsledningens instruktioner. Sjölin hade lyckats avlasta sitt eget, och därmed verkets ”inre organisations” ansvar på Grinne, sjömätningsledaren 1969. Den pensionerade kaptenen i flottan blev nu verkets offentliga syndabock. Grinne skulle ha informerat lotsplatschefen på Landsort efter avslutade mätningar 1969 menade tingsrätten.

GD Lennart Johansson konstaterade i en intern kommentar krasst, att media felaktig rapporterat om sjökortsfel och frågan var utan betydelse för ansvaret. Rederiets ansvar låg i att Tsesis navigerat fel.

Jag blev intervjuad i Norrköpings Tidningar och tyckte att domen var sensationell med tanke på vad som fortfarande doldes av verket. Jag sa att det här bara var början på vägen som skulle visa det felaktiga sjökortets roll. Naturligtvis hoppades både jag och Arnljot på ett överklagande till hovrätten, men allra helst att processen fortsatte vidare till Högsta domstolen.

Generaldirektören svarade i NT dagen därpå. Han tyckte det var "okunnigt struntprat" jag sysslade med. (NT 22.9.80)

Tingsrättens dom var vid närmare kontroll ingen rolig läsning. Mörkläggningen hade inte genomskådats. De kartografiska trollerilekarna och den manipulerade sjökortsförstoringen med Tsesis framfart hade gjort intryck på tingsrätten. Verket hade dessutom fått domstolen att gå med på att sjökortet i varje punkt, genom det påhittade s.k. ”punktmedelfelet”, kunde vara upp till femtio meter fel? Tingsrätten menade också att felnavigering orsakat grundstötningen. Kritiken föll på fartygsbefälet, medan lotsen inte ansågs ha gjort något fel.

Rederiets advokat Palme skickade runt några kopior av domen för att få kommentarer från sjöfolk. En Landsortslots svarade:

"Jag ska inte gå in på alla floskler som förekommer i domsakten. Det är emellertid av stort allmänt intresse att sjöolyckor blir ordentligt belysta och att man får fram de verkliga orsakerna. Den grundläggande orsaken till 'Tsesis' grundstötning är allvarliga brister i Sjöfartsverkets centralförvaltning och organisation… Sedan man tagit Lotsförbundets ordförande som gisslan i Sjöfartsverkets styrelse kan man tyvärr inte räkna med något stöd därifrån längre."

Verkschefens uttalande i pressen om mitt "okunniga struntprat" var naturligtvis en provokation. I synnerhet när verket ännu efter fyra månader inte ville klämma fram det material som Arnljot och jag krävt att få se. Kunde verket strunta i vår begäran? Var det här inte ett solklart fel ur rättssäkerhetssynpunkt? Arnljot höll med.

– Kör bara, vi har i alla fall chans att bli rättshaverister om ingenting annat lyckas, sa Arnljot och skrattade.

Sagt och gjort, JO skulle också få en ny chans att bekänna färg. Vi hade då ingen aning om att verket redan lagt ner sökandet. Även om jag inte hade några högre tankar om Per-Erik Nilssons utredningsmetoder, så hade jag svårt att tro att han skulle kunna köra med skygglappar en gång till. I min skrivelse tyckte jag att administrativa avdelningen inte handlagt ärendet korrekt, och jag bad JO om hjälp att plocka fram det sjömätningsmaterial som fortfarande fattades.

Generaldirektören avvisade i sitt svar som vanligt mina "anklagelser". Verkschefen skrev att han från början övervägde att helt avslå Arnljots och min begäran att få se handlingarna. "Stöd för en sådan åtgärd" hittade han påpassligt i JO: s egen ämbetsberättelse. Verkschefen fortsatte:

"Trots att enligt min uppfattning de tvås begäran till större delen skulle kunna ha avslagits och på grund av att de tvås högst märkliga beteende inte kunde betraktas som fel i tjänsten, beslutade jag med tanke på det besvär förnyade beskyllningar mot Sjöfartsverket om mörkläggning och liknande skulle förorsaka, att deras begäran, i den mån det var möjligt, skulle villfaras ...

Av sekretesskäl kommer Ahlmark, som i tjänsten inte har anledning att befatta sig med handlingarna, ej heller att tillåtas själv söka igenom arkivet ...

Jag vill gärna hoppas att Ahlmark fortsättningsvis skall avstå från sakligt omotiverade angrepp på sin arbetsgivare och sina arbetskamrater till men för trivseln och arbetsmiljön inom den organisation där han är anställd. Lennart Johansson"(4.11.80)

JO Per-Erik Nilsson gav mig en månad att bemöta generaldirektörens skrivelse. Jag tog chansen och skrev ett långt svar. P.g.a. omfattningen av oegentligheterna såg jag gärna att JO nu gjorde en total översyn, helst genom en kommission e.d.

I personaltidningen blev vi alla påminda om Tsesislotsens bortgång. Ett par av lotsens kollegor skrev bl. a:

"Mästerlots Hjalmar Nordenberg har för alltid lämnat vår krets och avslutat sin sista lotsning. Ödet – eller var det något annat – ville att Hjalmars hjärta hastigt under pågående lotsning slutade fungera på nära nog samma plats där han för närmare tre år sedan var inblandad i en händelse, som sedan inte lämnade honom opåverkad.

Även om vi, hans kolleger, på olika sätt gav honom vårt stöd, blev han ständigt påmind om denna händelse, som till slut troligen medverkade till hans hastiga bortgång."

"Vi finner det djupt tragiskt att han inte fick uppleva dagen då det juridisk utslaget av den olycksaliga dagen för tre år sedan bekantgjordes"

Lotsänkan och hennes barn tackade samtidigt verksledningen och övriga inom verket för deltagandet som visats med anledning av makens bortgång.

De lokala löneförhandlingarna gav naturligtvis ingenting det här året heller. Administrativa direktören Järmark angav mitt brev till JO som skäl under förhandlingarna med facket.

Det förhandlingsavtal som skrevs under på arbetsgivarverket innan jag flyttade tillbaka till sjökarteavdelningen, skulle än en gång visa sig inte vara mycket värt. Det blev ingen utlovad utredning om arbetsmiljön. Den enkla anledningen var att Hallbjörner inte gillade idén. Han hade ju inte godkänt avtalet, utan antecknat "avvikande mening", vilket tydligen gav en viss

handlingsfrihet? Mina fackliga företrädare berättade att sjökartedirektören ”inte ville ha några personer i vita rockar rännande på avdelningen". Punkt slut!

För mig var det likgiltigt. Ingen skulle ändå våga släppa sina innersta tankar. Luften hade efter min återkomst helt gått ur det lokala facket. De orkade helt enkelt inte längre hålla emot Hallbjörners ständiga veton. Jag hade full förståelse för det och ställde fortsättningsvis inte heller några krav som skulle sätta någon i en omöjlig situation liknande den Anita hamnade i.

Den 1 december var Arnljot och jag inbjudna till ett möte på advokat Palmes kontor i Stockholm. Advokatbyrån hade flyttat några kvarter, till Norrmalmstorg. Som en illustration och diskussionsunderlag hade jag byggt en liten modell av grundet. Arnljot tog med sig en kartskiss i kolossalformat.

Advokat Palme hade samlat deltagare från när och fjärran. Det var ryska ambassadtjänstemän, advokater och försäkringsombud från England. Det var också några fler från verket som vittnat i tingsrätten.

Arnljot skrämde de närvarande när han rullat ut sin karta över hela sammanträdesbordet och drog sin morakniv från höften. Men det var inte för att skrämmas. Den skulle bara användas som pekpinne!

Vi blev bjudna på ordernslunch några kvarter bort under kristallkronor i magnifika lokaler. När vi promenerade därifrån pratade jag med en representant från det ryska rederiet. Jag kunde inte låta bli att tänka på att ett foto på oss just då hade varit mumma för den som kanske ville göra mig till spion?

Jag vill inte påstå att jag hade någon roll vid mötet, men det var intressant att höra hur ryssarna och försäkringsbolagets representanter tolkade det juridiska problemet.

Underrätterna fick säga vad de ville menade Palme. Bara Tsesismålet nådde Högsta domstolen, skulle allt ordna upp sig. Högsta domstolen var i alla fall – Högsta domstolen?

De engelska försäkringsagenterna var mer reserverade och kunde tänka sig en förlikning. Den avgörande frågan som diskuterades mycket och länge, var nog just om den svenska staten verkligen skulle fälla den svenska staten, i domstol?

Med nyåret 1981 stegade vår nye generaldirektör in på verket. Janérus hade redan sin uppfattning klar om bakgrunden till problemen och sa bland annat till NT att om någonting av interna stridigheter skulle komma ut, så borde man i alla fall vänta tills man fått fram vad som var rätt och vettigt? Vår nya verkschef konstaterade att någonting ”gått snett när man offentliggör dessa saker innan man ens försökt reda ut dem i lugn och ro inom verket”. (NT 9.1.81)

Jag kunde inte låta bli le när jag läste artikeln. Den avslöjade egentligen allt om vad vi kunde förvänta oss framöver. Den nya verkschefen hade uppenbarligen helt och hållet ärvt sin föregångares inställning till kritik och kritiker och inte ägnat en minut åt att ta reda på hur det verkligen gått till. Men vi hade fortfarande hoppet kvar att han skulle kunna åstadkomma något på personalfronten.

GD Janérus skulle själv inte få många minuters lugn och ro. Han hamnade direkt i händelsernas centrum. Samma dag som han började jobbet stod ännu en rysk tanker på grund. Den här gången i den trånga farleden utanför Dalarö i Stockholms skärgård.

Det såg ut som om vi kunde ha ett nytt Tsesisfall? Befälhavaren hävdade att grundet inte fanns i sjökortet. Men även om pressen direkt ville ha min kommentar, bestämde jag mig för att det räckte med en grundstött oljetanker i taget. Jag hade skrivit mitt inlägg i SST som förklarade svårigheterna och bevisproblemen. Jag visste att verket aldrig skulle tillåta mig ta del av något material. Cheferna hade lärt sig av tidigare misstag. Nu kunde de ostört lägga upp taktiken och själva bestämma vad man ville visa och inte visa. Alla tidigare kritiker och utredare var redan oskadliggjorda och bortrensade. Det var bara att beklaga att med den stab och den kultur som sjökartedirektören byggt upp, skulle det här säkert inte heller bli någon objektiv handläggning?

Det otrevligaste för oss som fanns kvar i verksamheten, var ändå tanken på att den nye verkschefen för lång tid framöver skulle hamna helt i händerna på sjökartedirektören, för att över huvud taget få en handläggning inom verket.

Det hettade snart till i debatten. Lotsförbundet ville ha en opartisk utredning och fick medhåll av haverikommissionens ordförande. Men kommunikationsminister Ulf Adelsohn sa blankt nej. Sjöfartsverket hade fortsatt förtroende hos statsrådet.

Personalrestaurangen dukades återigen med vita dukar. Janérus hälsades officiellt välkommen till verket. Det var trångt mellan borden och personalen bjöds på glögg. Generaldirektören var klädd i grå kostym, vit skjorta och slips. Han hade kort, mörkt välkammat hår och pratade med stark blekingedialekt. Jag var nyfiken på vad den nye verkschefen skulle göra för intryck. Om han skulle avslöja något om sina tankar på våra eventuella gemensamma problem? Skulle vi kanske få det fina talet om ”storfamilj” bekräftat?

Det fick vi inte, och inte några andra sensationer heller. Han använde den gamla klyschan att ”en sjöman frågar inte efter medvind, han lär sig segla”. Jag hade ögonkontakt med Arnljot några bord bort. Han skakade på huvudet.

Den nye verkschefen berättade om sin karriär. Som ung styrman hade han en dag fått befälhavarens uppdrag att kontakta Sjöfartsverket i ett farledsärende. Han hade tagit många och nervösa turer runt telefonen innan han vågade slå numret till den respektingivande myndigheten i huvudstaden.

Nu satt han själv på toppen, och vi frågade oss lite till mans om han också kunde titta ner? Jag hade fått chansen att spela gitarr i det underhållande bandet med mina kompisar från Händelöverkstaden, men jag tyckte att det i min situation kanske skulle bli alltför utmanande?

När generaldirektören några dagar senare gick runt och presenterades för personalen tittade han också in på specialdetaljen. Jag hade nu flyttats till ett ganska stort, men mörkt tjänsterum. Det låg längst in i återvändskorridoren, innanför sjökortslagret på bottenplanet. Jag ”gnuggade” prickar. Av en händelse höll jag den dagen på med att förse våra sjökortsoriginal på den baltiska sidan av Östersjön med ny utprickning. Där låg Tsesis hemmahamn Klaipeda. Det kunde blivit en inledning till ett intressant samtal, men jag tog inget initiativ, det hade jag överlämnat till honom. Vi nickade bara åt varandra när den eskorterande sektionschefen presenterade mig och jag kunde inte utläsa någonting av det korta mötet.

Christina började arbeta igen efter barnledigheten. Kartredaktören hade flyttat till Stockholm och stockholmsgruppen. Hon hade fått en ny chef. Det var en ”lojal kamrat” som skrivit på listan och för övrigt varit bland de mest aktiva för att stärka karriären.

Christina behandlades som luft från första stund och det var ingen tvekan om att hon var på väg mot samma öde som jag. Det var tungt och svårt att smälta. Vi pratade mycket om det och jag såg att hon inte mådde bra. Till slut gick hon med på att förekomma det i längden ofrånkomliga, att själv söka en förflyttning till mig på specialdetaljen. Även om det inte fanns några kvalificerade arbetsuppgifter, skulle hon slippa daglig förnedring och säkert må bättre. Christina skickade in en ansökan om att bli omplacerad och hänvisade till arbetsmiljöproblem.

I slutet av mars blev vi kallade till Svea hovrätt för att vittna igen. Jag hade ännu inte hört ett ljud från JO. Skulle vi inte få se det material vi begärt till den här rättegången heller? Arnljot, som kompletterat min anmälan, hade skickat en påminnelse till JO redan den 22 februari. Nu var det min tur att göra samma sak. Det var bara tre veckor kvar innan hovrättsförhandlingarna skulle börja.

Samtidigt pågick en het pressdebatt om JO-ämbetets funktion. JO kritiserades igen för sin "tandlöshet" och JO Per-Erik Nilsson försvarade den här gången sitt ämbete i Svenska Dagbladet:

"– I de fall vi har anledning att komma med kritik brukar det röra sig myndigheters stelbenthet, bristande flexibilitet, oförmåga att sätta sig in i folks situation, att de låser sig i sina system, visar sig pösiga och prestigebundna och omdömeslösa." (SvD 8.4.81)

Det lät fint. Men Arnljot och jag konstaterade att det inte räckte med att ha tänder. Man måste vara hungrig också.

Dagen därpå kom faktiskt JO: s beslut. Det var ”tandlöst”. Justitieombudsmannen godkände helt verkets sätt att trolla bort både kort och handlingar. Vi kunde glömma att få se det vi ville före rättegången eller ens någonsin? Sjöfartsverket hade i sitt remissyttrande sagt att Arnljot och jag inte hade med Tsesisärendet att göra – i tjänsten. Alltså kunde vi jämställas med ”allmänheten”, d.v.s. ”enskilda personer”. Verket behövde inte bedriva någon ”arkivforskning” till enskilda personer, skrev JO. Så långt sträckte sig inte lagen. Var gränsen för ”arkivforskning” i resursväg gick var inte definierat, men jag uppskattade det till mellan fem och tio minuter för en tjänsteman med lokalkännedom. Sjöfartsverket behövde inte ens visa sina register för oss.

Ordningen var återställd. Arnljot skrev sin vana trogen av sig sin besvikelse. Det blev en fabel med följande sensmoral: "Klaga aldrig, ty då blir du av med de rättigheter som du tror att du har".